

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Кликните да бисте почели унос текста.

1. Датум и орган који је именовео комисију

Наставно-научно веће Филолошког факултета, 25. априла 2018.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

1. Проф. др Гордана Стокић Симончић (ментор)
Ужа научна област Библиотекарство – Историја књиге и библиотека, у звање редовног професора изабрана 21. 1. 2015. године, на Филолошком факултету у Београду
2. Проф. др Светлана Томин
Ужа научна област: Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности, у звање редовног професора изабрана 28. марта 2013. године, на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, Одсек за српску књижевност Универзитета у Новом Саду.
3. Проф. др Жељко Вучковић
Ужа научна област Библиотекарство, у звање редовног професора изабран 1. 11. 2011, запослен на Педагошком факултету у Сомбору, Универзитета у Новом Саду.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Кликните да бисте почели унос текста.

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Жарко, Драгољуб, Војновић

2. Датум рођења, општина, република:

4. јули 1971, Карловац, Република Хрватска

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

МАНАСТИРСКЕ БИБЛИОТЕКЕ НА ПОДРУЧЈУ КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ У 18. ВЕКУ

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикана и сл.

Дисертација, укупног обима 373 странице, састоји се од Увода (стр. 1-8), пет поглавља /1. Улога манастира у српској култури и њихово стање у 18. веку (стр. 9-42); 2. Манастирске библиотеке код Срба до краја 18. века (43-137); 3. Формирање, попуњавање и обнављање манастирских библиотека (138-227); 4. Манастирско библиотекарство (стр. 228-287); 5. Личне монашке библиотеке (стр. 288-315)/ и Закључка (стр. 316-324), којима су придодати Прилози (1-9: Личне библиотеке фрушкогорских монаха 1753. године; Библиотеке фрушкогорских манастира 1753. године; Бројно стање библиотека фрушкогорских манастира 1753; Манастир Бездин, инвентар 1783. године; Манастир Јазак, инвентар 1775; Манастир Бешеново, инвентар 1775; Манастир Врдник, инвентар 178?; Манастир Грабоваци, инвентар 1787; манастир Крушедол, инвентар 1775), Извори и литература (наведени архивски фондови и преко 200 библиографских јединица штампане грађе), Индекс манастира Карловачке митрополије у 18. веку, Индекс имена и Биографија аутора. Осим наведеног, рад садржи Сажетак и кључне речи на српском, као и упоредне наслове дисертације, сажетке и кључне речи на руском и енглеском језику. Основна теза дисертације је да су манастирске библиотеке најстарије српске библиотеке, те да са њима почиње историја српских библиотека и библиотекарства. Манастири Карловачке митрополије, такође, у највећем броју, имају средњовековно порекло, а њихове су библиотеке током 18. века доживеле темељни преображај и тим процесом поставиле темељ модерном српском библиотекарству. Пошто су средњовековни српски манастири означени као носиоци националног и културног идентитета, посебна пажња поклоњена је судбини више од 40 манастира на тлу Карловачке митрополије. Дефинисан је појам манастирске библиотеке и истакнут њихов значај у историји српске културе, детаљно је представљен састав њиховог фонда (рукописна књига, рана српска штампана књига, рускословенска књига, српска књига 18. века, страна штампана књига), као и руски утицај на преображај књижних фондова у манастирима Карловачке митрополије. Посебно поглавље посвећено је начину формирања, обнављања и попуњавања манастирских библиотека (куповина, поклони, писање/преписивање, поправка књига, наслеђивање, принудне миграције збирки), а посебно пословима на уређивању збирки (смештај, инвентарисање и класификација грађе, везама с јавношћу) као и појави манастирског библиотекара као овлашћеног лица које се тим пословима бави. Засебно су обрађене личне монашке библиотеке.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У првом поглављу кандидат дефинише појам манастирске библиотеке и то према критеријумима који су важили у српском средњовековљу и у 18. веку. Доказује да су оне библиотеке у правом смислу те речи, а потом даје и њихову типологију. Ослањајући се на једноставну класификацију Николаја Никољског, који манастирску збирку дели на богослужбене књиге и књиге за читање (колективно и индивидуално), било је могуће у потпуности пратити и логику њиховог развоја. Поред тога, дисертација доноси и оригиналну периодизацију развоја манастирских библиотека код Срба, те је у овом сегменту учињен значајан искорак у односу на постојећа изучавања у којима се манастирска колекција књига третира само узгред и другим поводима...

Иновативно тумачење манастирских библиотека добија у даљем току дисертације социолошко утемељење. Манастири нису изолована острва духовности (како је то било, нпр. у Византији), а манастирске библиотеке су огледало времена: окружења у којем манастир постоји, обавезујуће правне регулативе, економских услова, образовних и културних потреба... Као последица тога, духовни квалитет живота у манастирима директно је доведен у везу са квалитетом њихових библиотека, које су биле и медији преношења знања. Монашки тип просвете и културе карактеристичан је за српску историју, па се захваљујући тој традицији, у време турског ропства једино у манастирима могло стећи иоле образовања. Изнесени су подаци да је слично било и у првим деценијама 18. века на простору Карловачке митрополије, јер се велики део монаха, у недостатку стабилног образовног система, књизи учио управо у манастирима, на материјалу манастирских библиотека. Оне су послужиле и као образовни центри за заједнице везане за манастире, те није редак случај да школе опстају управо при њима. Утврђено је да је на садржај манастирских библиотека непосредно утицао просветни напор карловачких митрополита, створен због недовољног образовног нивоа монаштва. Тај план се

спроводио преко одређених књига прописаних за учење, при чему су надлежни редовно проверавали степен савладавања градива код монаха. Са друге стране, ученији монаси су били обавезни да држе редовне школе у којима би се обучавала деца из манастирских прђавора. Пошто је учење било немогуће извести без књига, опремање манастирских библиотека потребном литературом постало је подразумевана потреба. Ушавши у 18. век углавном са богослужбеним књигама, и то врло често у недовољном броју, манастири Карловачке митрополије били су слика и прилика тешке судбине Православне Цркве у време турске окупације и непрестаних ратова. Међутим, са учвршћењем црквене организације на простору Хабзбуршког царства ствара се могућност културног опоравка, што се, како је показано, неминовно одразило и на садржај библиотека манастира, јер у њих све више продире, на првом месту, богословска литература руског порекла, што говори о порасту интелектуалних прохтева и капацитета. Нарочито су, што се тиче новијих аутора, била заступљена дела Димитрија Ростовског, Теофана Прокоповича, Симеона Полоцког, Лазара Барановича, Инокентија Гизеља, Кирила Гранквилиона, Стефана Јаворског. Од богослова патристичке епохе најчешћа су руска издања Јована Златоустог и Јефрема Сиријског, затим Василија Великог, Григорија Богослова, Јована Дамаскина, итд. Осим тога, плански се добавља и руска преводна литература из области историографије, друштвених наука, итд. (свакако је најзаступљенији аутор Чезаре Баронио), да би од осме деценије века масовно почела да пристиже и српска књига. Нови тип европског образовања који Срби стичу утицао је на то да се у њима нађе и знатан број књига на латинском и немачком језику, при чему се у великом броју случајева ради о разним граматикама као и о школској теолошкој литератури на овим језицима. Доказано је да су манастирске библиотеке на овај начин потпуно промениле своју физиономију у односу на почетак века. При том се дошло до закључка да су веће и разноврсније библиотеке формиране у већим и богатијим манастирима, попут Крушедола, Шишатовца, Беочина и Хопова, али и да на садржај библиотеке пресудно утиче интелектуално и духовно настројење и ниво образовања монаха, на првом месту манастирских настојатеља, нарочито у оним манастирима из којих су чешће бирани епископи, попут Раковца или Бездина. Тако је средином 18. века доста скромне библиотеке имало 16 манастира, али међу њима није нпр. манастир Бездин. У последњој четвртини века, међутим, Бездин је имао, судећи по доступним инвентарима, највећу збирку, која се састојала од 330 књига на српскословенском, рускословенском, румунском, грчком, латинском и немачком језику. Насупрот томе, манастир Средиште је, у слично време, имао свега 31 књигу.

И личне библиотеке манастира Карловачке митрополије у 18. веку систематично се представљају научној јавности по први пут. На средини века је укупно 16 манастира имало скромне збирке у поседу појединих монаха, али се ситуација битно променила до краја века. Највећу библиотеку од свих монаха који се нису успели до епископског трона имао је, наравно, најобразованији српски теолог 18. века, ковиљски архимандрит Јован Рајић. Његова збирка потиче великим делом из предмонашког периода. Кад је 1772. ступио у монашки ред, саставио је тестамент којим је хтео да реши питање своје имовине, тако што ће је разделити или дати да се распрода у добротворне сврхе. Занимљива је његова опаска о сопственој библиотеци, коју је наумио да распрода, јер у манастиру она не може бити никоме „на послуженије“. Ипак је књиге донео са собом у Ковиљ, а тамо су 1775. оне и пописане – укупно 102 књиге. Сам Рајић је, састављајући инвентар на латинском, књиге поделио у 13 група, при чему осим теолошких (где је најзаступљенији аутор, разумљиво, Теофан Прокопович) и богослужбених има и књига из историје, философије, географије, на класичне ауторе, језикословна дела, итд., при чему су теолошке књиге у значајној мањини. До 1796, кад је састављен нови тестамент, библиотека се умножила за свега 26 књига. Рајић је суверено располагао својом библиотеком, састављеном од дела на неколико језика, и није мислио да је оставља манастиру, како се то иначе најчешће радило, него је неке поклањао, неке завештавао појединцима или институцијама попут Митрополитске библиотеке и Гимназије у Карловцима, а поједине наменио продаји.

Посебан допринос ове дисертације представља успешно успостављање везе између савременог библиотекарства и библиотечке праксе у манастирима 18. века. Ово разматрање помера границе код нас увреженог мишљења да се српска библиотечка пракса установљавала у 19. веку.

Бројни и веома разноврсни извори коришћени су приликом израде ове дисертације:

- историјски извори, и то врло често они који представљају административну грађу, насталу као

результат деловања органа Карловачке митрополије, њених епархија и самих манастира, између којих се одвијала редовна службена комуникација, а чији се значајан део тиче онога што се данас сматра историјом културе;

- извори сабирани по формалним критеријумима, попут *Старих српских записа и натписа* Љубомира Стојановића, као и материјал који не потиче сасвим из српских руку, попут оног што га је из руских архива и библиотека исписао Стеван Димитријевић;
- примарни историјски извори који до данас нису објављени: манастирски и ванманастирски, а истовремено и библиотечки и архивски. Наиме, саме манастирске библиотеке (уколико су сачуване) најбољи су сведоци свог постојања: с једне стране зато што је њиховом садржајном анализом могуће установити темпо и логику развоја од почетка до краја 18. века (укључујући ту и оно што је наслеђено из ранијег периода), а с друге стране јер мноштво рукописних записа нађених на књигама сведочи о многим аспектима њиховог постојања које данас без недоумице можемо назвати библиотекарским. Осим тога, од огромне важности су биле и саме манастирске архиве, у којима су нађени инвентари манастирске имовине, у оквиру којих се пописују и библиотеке. Међутим, најбитнијим чиниоцем показало се чврсто административно устројство Карловачке митрополије, у чијем се центру, Сремским Карловцима, плански сабирала сва документација везана за живот Митрополије, па тако и документација о њеним манастирима, због чега је готово све релевантне информације било могуће наћи на једном месту, у данашњем Архиву Српске академије наука и уметности у овом месту. Од сличног значаја су свакако и епархијски архиви који редом садрже идентичну грађу, а потом и секундарне збирке, попут збирке Радослава Грујића у Музеју Српске православне цркве у Београду. Најважнији део рада заснован је на овој врсти необјављене грађе, чији су примери, као илустрација, дати у виду прилога.

Осим изванредног значаја коришћене архивске грађе, која се у многим сегментима први пут представља научној јавности, те записа на појединим рукописима и штампаним књигама, рад упућује и на преобилату руску библиолошку литературу, која је тексту дала утемељење али и у српској научној јавности мање присутну визуру.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

- Преображај библиотека српских манастира на подручју Карловачке митрополије у XVIII веку / Жарко Војновић. – У: Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства, год. 12, бр. 23(новембар 2013), стр. 45-51.
. – http://citaliste.rs/casopis/br23/vojnovic_zarko.pdf
- Почети бележења манастирских библиотека Карловачке митрополије / Жарко Војновић. – У: Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства, год. 13, бр. 24 (мај 2014), стр. 38-45. – http://citaliste.rs/casopis/br24/vojnovic_zarko.pdf
- Први пројекат централног каталога манастирских библиотека на подручју Карловачке митрополије. – У: Читалиште, год. 13, бр. 25(новембар 2014), стр. 34-44.
. – http://citaliste.rs/casopis/br25/vojnovic_zarko.pdf
- Како написати историју српских манастирских библиотека / Жарко Војновић. – У: Гласник Народне библиотеке Србије, 2014/15, стр. 97-106.
. – https://nb.rs/view_file.php?file_id=4788
- Кућа на камену : Војловица и њене књиге / Жарко Војновић. – Београд : Народна библиотека Србије, 2015. – 406 стр.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Полазећи од претпоставки да се досадашња научна истраживања у области библиотекарства нису у довољној мери бавила библиотекама 18. века, поготову не манастирским библиотекама на подручју Карловачке митрополије; да су оне помињане узгред и паушално, а не као посебни организми важни за свеукупни развој српског културног живота тог доба; да није сагледаван њихов значај за развој библиотека код Срба у потоњем периоду; да не постоје компаративне студије које, с једне стране, упоређују динамику развоја појединих типова библиотека код нас, а са друге, динамику развоја манастирских библиотека код нас стављају у контекст развоја манастирских библиотека у Европи; да не постоји интегрална историја српских библиотека; те да предложена тема има значаја не само за српско библиотекарство већ и за целокупну српску културу у којој библиотеке још нису стекле заслужено место, предузета су темељна истраживања архивске грађе и друге доступне литературе.

Истраживачки циљ докторске дисертације **МАНАСТИРСКЕ БИБЛИОТЕКЕ НА ПОДРУЧЈУ КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ У 18. ВЕКУ** био је да попуни белине која сада постоје у историји манастирских библиотека код Срба и да омогући евентуално писање интегралне историје српског библиотекарства. Тај општи циљ дисертација је у целини испунила: свестрано приказала феномен манастирских библиотека на подручју Карловачке митрополије у 18. веку; истакла њихов значај за историју културе књиге код Срба; нагласила паралелу између судбина српских манастирских библиотека и политичког положаја српског народа, као и његових културних стремљења; истакла пресудни значај Карловачке митрополије као новог институционалног оквира живота српске заједнице на територији Хабзбуршке државе, као једног од темеља српског националног препорода у 19. веку; обелоданила програмски процес формирања манастирских књижних збирки путем нормативизације од стране карловачких митрополита; истражила улогу манастирских библиотека у оквиру широке административне и духовне бриге карловачких митрополита за манастире; приказала зависност физиономије српских манастирских библиотека од руске културне политике предпетровског и петровског доба; показала промене у садржају манастирских збирки Карловачке митрополије као последицу промена интелектуалне климе, а у оквиру тога и статус личних монашких библиотека; оценила значај манастирских библиотека као историјских извора важних за почетке формирања критичке историографске свести крајем 18. века; те одредила „манастирско библиотекарство“ као исходиште савремене библиотечко-информационе делатности код Срба.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Докторска дисертација Жарка Војновића написана је у складу са одобреном пријавом теме и представља самостално и оригинално остварење, које својим научним резултатима несумњиво доприноси историји српске културе и успоставља континуитет са традицијом. Бавећи се, први пут код Срба, укупном проблематиком манастирских библиотека, кандидат је морао поседовати комплексна и комплементарна знања из области историје, богословља, историје књижевности, библиологије, историје књиге и библиотека, библиографије, старословенског и руског језика. Аутор је показао систематичност у трагању и проналажењу грађе, студиозност и посвећеност у њеном проучавању, изузетну сколност ка историјским и архивским истраживањима, те изванредну минуциозност и поузданост у тумачењу рукописне и архивске грађе. Дисертација је написана више него узорним стилем, методолошки је добро заснована и конзистентна, а добро избалансиран, јасан и прегледан текст са 863 фусноте, читаоца упућују на изворе или нуди додатна објашњења. У контексту развоја историје библиотека, науке о књизи и историје српске књиге, односно историје српске културе, добијени су нови увиди и значајно проширена наша досадашња сазнања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

По своме обухвату и обради теме која на српском простору до сада није обрађивана, докторска дисертација **МАНАСТИРСКЕ БИБЛИОТЕКЕ НА ПОДРУЧЈУ КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ У 18. ВЕКУ** представља несумњив допринос домаћој историји и теорији библиотекарства, те Комисија предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета да дисертацију прихвати, а докторанда Жарка Војновића позове на усмену одбрану.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

- 1.
- 2.
- 3.